

De architect en de stad: een dubbel oeuvre

Jože Plečnik in Ljubljana

Klaske Havik

Slechts weinig steden dragen zo sterk het stempel van een enkele architect als Ljubljana. Sloveense architect Jože Plečnik wijdde het grootste deel van zijn leven als praktiserend architect aan de verbetering van zijn moederstad. Van interventies op kleine schaal, zoals bestratingen, lantaarnpalen en standbeelden, tot aan gebouwen, bruggen en pleinen, grote stedenbouwkundige plannen en het ontwerp van de stedelijke begraafplaats – het oeuvre van de architect Plečnik lijkt haast samen te vallen met dat van de stad. Als de stad inderdaad, zoals Lefebvre stelde,¹ een oeuvre is dat collectief geproduceerd wordt door gebruikers en bewoners, dan is de rol van Plečnik in dit geval zeer groot: niet zozeer door een beeld op te leggen, maar door aan de hand van vele verschillende interventies de routes en verhalen van de inwoners van Ljubljana te beïnvloeden.

Was het de ambiguïteit van Ljubljana als middelgrote stad die Plečnik de condities bood om zo'n sterke invloed uit te oefenen? Ljubljana draagt immers duidelijk de dualiteit die de middelgrote stad kenmerkt: ze is het centrum van een regio, ze heeft de kenmerken van een hoofdstad met haar kasteel, rivier, monumentale gebouwen en universiteit, maar tegelijkertijd is Ljubljana een relatief kleine stad, van oudsher overschaduwd door 'grote broer' Triëste. Ook in politiek opzicht schipperde Ljubljana in haar bewogen geschiedenis tussen de positie van hoofdstad en periferie. Ooit deel van het Habsburgse rijk, daarna van Joegoslavië, is ze pas recent, sinds 1991, de hoofdstad van de republiek Slovenië.

In de Europese metropolen Praag en Wenen, waar Plečnik in het begin van de twintigste eeuw

The Architect and the City: A Double Oeuvre

Jože Plečnik in Ljubljana

Klaske Havik

Not many cities bear the autograph of an architect as strongly as Ljubljana. Slovenian architect Jože Plečnik devoted most of his life as a practicing architect to the improvement of his home town: from small-scale interventions such as pavements, lamp poles and statues, to buildings, bridges and squares, grand city plans and the design of the city's cemetery. Plečnik's oeuvre seems almost to coincide with that of the city. If the city can be seen as an oeuvre, produced by inhabitants and users as Lefebvre has argued,¹ then Plečnik's role in the particular case of Ljubljana is paramount, not by merely imposing an image on the city, but rather by influencing the trajectories and narratives of the inhabitants of Ljubljana.

Was it the very ambiguity of Ljubljana as a mid-size city that provided the conditions for Plečnik to intervene in such an influential manner? The Slovenian city Ljubljana is indeed clearly characterised by the duality of the mid-size city: it is the centre of a region, it has the characteristics of a capital with its castle, its river, its monumental buildings and its university. On the other hand, Ljubljana is a rather small city, residing in the shadow of its 'big brother' Trieste. In its political position Ljubljana has also vacillated between capital and periphery throughout its turbulent history, once being part of the Habsburg Empire, then of the Yugoslavian kingdom and republic, and finally, since 1991, the capital of the republic of Slovenia.

In metropolises such as Prague or Vienna, where he studied and worked in the early twentieth century, Plečnik would probably never have been able to realise such idea, because there the competition was more fierce and too

studeerde en werkte, had hij waarschijnlijk nooit de kans gekregen om zijn ideeën te verwezenlijken. De competitie was hier immers veel groter en er waren veel meer spelers in het veld om een enkele 'auteur' het beeld van de stad te laten maken. Aan de andere kant verleende Plečnik's verblijf in Praag en Wenen hem kennelijk een zekere autoriteit die hem in staat stelde lokale beperkingen te passeren en toch bepaalde grootstedelijke ambities na te streven.

Dit artikel biedt een literaire reconstructie van drie perioden in leven en werk van Jože Plečnik in Ljubljana, door in het hedendaagse Ljubljana de paden van de architect na te gaan, en te bedenken hoe Plečnik's lezing van de stad en zijn blik op de rol van de architect veranderde in de loop van de tijd. De eerste periode belicht de terugkeer van Plečnik naar zijn moederstad in de jaren 1920, na jaren van studie en werk in Praag en Wenen. Hier is sprake van een bescheiden houding ten aanzien van de stad, een lezing waarbij de waarneming van details centraal staat. Plečnik's interventies zijn subtiele toevoegingen aan al bestaande karakters van de stad. De tweede periode vindt zo'n tien jaar later plaats, als zijn kleine ingrepen opgemerkt worden in de stad. In deze periode brengt Plečnik de grote gebaren van de metropool naar de middelgrote stad Ljubljana. Met name de interventies langs de rivier Ljubljanica, met het herontwerp van de oevers, enkele bruggen en de 'driedubbele' brug Tromostovje, worden deel van het dagelijkse leven van de inwoners van Ljubljana. In het derde deel van de tekst wordt de periode besproken waarin belangrijke gebouwen zoals de universiteitsbibliotheek en de begraafplaats tot stand komen. Hier wordt Plečnik gepresenteerd als de bouwmeester van de stad, werkend aan grootschalige projecten die een groots visioen van een toekomstig Ljubljana representeren. In deze fase komen de beperkingen van de middelgrote stad naar voren. Ondanks zijn ambities worden niet alle voorstellen van Plečnik uitgevoerd. Het lijkt erop dat het megalomane (of metropolitane?) karakter van deze voorstellen met grote assen en complete nieuwe wijken de veerkracht van Ljubljana oversteeg.

1 In 'Right to the City' spreekt Henri Lefebvre over de stad als een 'oeuvre', dat collectief geproduceerd wordt door gebruikers en inwoners van de stad. 'Right to the City', in: Henri Lefebvre, *Writings on Cities*

(Oxford: Blackwell Publishing, 1996 [1968]), 63–184. Zie ook: Panu Lehtovuori, *Experience and Conflict. The Production of Urban Space* (Londen: Ashgate, 2010).

many players occupied the field to enable a single author to write the image of a city. On the other hand, the predominant influence of a native architect did not inhibit metropolitan ambitions. Plečnik's stay in Prague and Vienna seems to have lent the architect an authority that surpassed local machinations.

This contribution offers a literary description of three periods in the life and work of Jože Plečnik, by tracing the paths of the architect in contemporary Ljubljana, imagining how Plečnik's reading of the city and his view on the role of the architect changed in the successive periods. The first period highlighted in this contribution discusses Plečnik's return to his home town in the 1920s, after years of study and practice in Prague and Vienna. Here, a modest reading of the city is at stake. Plečnik's interventions are subtle additions to already existing characteristics of the city. The second period takes place some ten years later, when the small interventions that Plečnik has by then realised start to become noticed in Ljubljana. In this period, Plečnik brings the large gestures of the metropolis into the mid-size city of Ljubljana. Especially the interventions on the course of the river Ljubljanica, including the redesign of the banks and the triple bridge Tromostove become part of the everyday life of Ljubljana's citizens. In the third part of the text, discussing a period when a number of important buildings such as the university library had already been realised, Plečnik is presented as the master of the town, working on large-scale projects, developing a great vision of Ljubljana's future. In this phase, however, the limits of the mid-size city also become apparent. Despite his grand visions, not all of Plečnik's large urban proposals were executed. It seems that the megalomaniacal character of these proposals for new axes and entirely new urban quarters transcended the resilience of Ljubljana.

1 In 'Right to the City', Henri Lefebvre speaks of the city as an oeuvre, a collective work produced by the city's inhabitants and users. 'Right to the City', in: Henri Lefebvre, *Writings on Cities* (Oxford:

Blackwell Publishing, 1996 [1968]), 63–184. See also Panu Lehtovuori, *Experience and Conflict. The Production of Urban Space* (London: Ashgate, 2010).

LJUBLJANA, 1921

Weer thuis. Rust. Na meer dan 30 jaar in de hectiek van de metropool, heb ik de grootsheid van Praag en het Wenen van mijn leermeester Otto Wagner verlaten. Ik bevond me in het epicentrum van de Europese architectuur, ik nam deel aan de opkomst van de moderne architectuur voor de twintigste eeuw, ik kon bouwen in stenen en in woorden. Toch keerde ik terug. Ik ben te stil om op de voorgrond te treden. Ik kwam terug om een bescheiden leven te leiden, om te stad te bewonen waar mijn wortels liggen – deze stad die ik zo goed ken dat ze ook mij bewoont. Ik woon in een klein huis, achter de kerk van Trnovo. Elke dag loop ik over het pad dat ik zelf met rode stenen heb bestraat de hoek om, en ga ik de kerk binnen door naar zware voordeur. Binnen is het aangenaam koel, ik zit graag op de lange houten bank met de roodfluwelen zitting. Mijn ogen volgen de zachte curve in het plafond en ontmoeten het licht daarboven. Ik zit in stilte. Als ik de kerk verlaat sta ik voor de smalle stroom van de Gradaščica, die vanuit de bergen komt, door de dorpen slingert en bijna mijn huis raakt vlak voordat ze de Ljubljana-rivier ontmoet, hier aan het einde van de weg. Op zondagochtenden volg ik haar een stuk stroomopwaarts, dan doorkruis ik de wijk Rozna en neem het steile pad, met treden van boomstronken, naar de Rožnik-kerk bovenaan de heuvel. Na de dienst daal ik de heuvel aan de andere kant weer af, door het bos en het Tivoli-park, langs het paleis, naar de stad beneden waar ik mijn zus ontmoet voor onze zondagse lunch.

Als wandelaar ben ik de lezer van mijn stad. Ik neem steeds dezelfde routes: de rechte lijn van mijn huis naar het centrum, of de route die eerst de stroom en dan de rivier volgt. De laatste is langer, niet alleen door de bochten in de rivier, maar ook omdat ik vaker blijf staan om naar het water te kijken, de natte stenen te ruiken en de wind in de bomen te horen spelen. Vandaag steek ik de stroom over en loop ik naar de stad. Emonastraat met lage huizen, dan kruis ik Zoisstraat die afloopt naar de rivier. In de verte zie ik aan de overkant van de rivier de Sint-Jacobskerk, en daarachter het kasteel op de heuvel. Ik vervolg mijn weg langs oude Romeinse muren. Poreuze steen, in schakeringen van grijs, geel en bruin. Het plein van de Franse revolutie, een merkwaardige kruising, alsof de straat aarzelt, dan een beetje ombuigt en verder gaat. Dan Vegastraat, met een ritme van bomen en meer stedelijke gebouwen, iets hoger en met

LJUBLJANA, 1921

Home again. In peace. After more than thirty years in the rush of the metropolis, I have left Vienna and my master Otto Wagner, I have left Prague and the greatness of the city. I was in the centre of European architecture, I took part in the development of new ideas for a modern architecture, for the cities of the twentieth century, I could build in stone and words. Nevertheless, I came back. I am too silent to be in the foreground. I came back to live a modest life, to again inhabit the town in which I am rooted, that I know so well that it inhabits me. My home is a small house, behind the church of Trnovo. Every day, I walk the path that I paved with red stones, around the corner, and I enter the church through its heavy front door. It is always pleasantly cold in here, and I like to take place on the long wooden bench with the red pillow seating. My eyes follow the slender curve in the ceiling, and meet the light above. I sit in silence. When leaving the church, I find myself in front of the small stream Gradaščica. It comes from the mountain, it winds through the villages and almost touches my house before meeting the Ljubljana River, just down the road. On Sunday mornings I follow the Gradaščica upstream for a while, then I cross the village of Rozna and take the steep path, with its steps grown from tree trunks, to the Rožnik church on the hill. After the service I descend the other way, through the forest and Tivoli Park, passing the palace, down to the city where I meet my sister at the river for our Sunday lunch. Walking, I am the reader of my town, I take the same routes over and over: the straight line from home to the city centre, or the route following the stream and then the river, a bit longer because of its curves, and also because I stop more often to look at the water below, to smell the wet stones and hear the wind playing in the trees. Today, I cross the stream and walk towards the city centre. Emona Street, the small houses, trees, then I cross the bigger Zois Street that leads down to the Ljubljana on my right hand side. In the distance, across the river, I can see the church of St Jacobski, and the Castle hill. Continuing my way, I pass old Roman walls. Porous stone, in shades of grey, yellow and brown. The small square of the French Revolution, an awkward intersection of minor streets, as if the street hesitates, then bends, slightly, and continues. Then Vega Street, lined

Zois street, Ljubljana. Pavement and pyramid / Zoisstraat, Ljubljana. Bestrating en piramide, Jože Plečnik, 1926-1927

1 Imagery
 Order and Measure
 Imagining Urban Form around 1900
 Urban Renewal in Antwerp

0 Strategy
 Mid-Size Urbanism
 Cityspace for the Post-Carbon Age
 The Small City as a Localised Utopia

The Horizontal Metropolis and Colonialis
 Beginnings: Two Parallel Stories
 City Visions: European Designing the Mid
 Size European City

Tromostovje, the triple bridge/ de driedubbele brug, Jože Plečnik, 1930-1932

enige afstand van de straat. Ik kom aan op het Congressplein. Het is stedelijk in zijn afmetingen; de kerk staat op een hoek, wat ik prettig vind, ze splitst het plein in tweeën: voor de kerk een stedelijk vlak dat haast onopgemerkt afloopt naar de rivier, de andere helft is een park. Misschien moet ik het deel voor de kerk nog stedelijker maken, het park nog parkachtiger. Platanen in plaats van kastanjes, een stervorm voor de paden, misschien een fontein...

In de taverna ontmoet ik een vriend uit mijn tijd in Wenen, die nu hier bij de gemeente werkt. We drinken een glas rode wijn en roken, in stilte. Dan maak ik een schets en toon hem de gedachten die ik had tijdens mijn wandeling: een nieuw ontwerp voor het Congressplein, en wat kleine interventies langs de route.

LJUBLJANA, 1933

Dit is wat ik doe, ik markeer de punten op mijn route, ik maak de verbindingen zichtbaar, maar ik onthul het masker niet geheel. Dit is mijn spel: de fragmenten van de stad ontdekken en tot leven brengen, langzaam, een voor een: een stuk bestrating, een monument voor een dichter, een lantaarn, een rij bomen, een piramide. Mijn bronnen zijn beperkt maar ik gebruik wat voorhanden is: ik verpulver stenen en giet beton, ik plant bomen en laat ze groeien. Ik gebruik wat over is van slooppanden: kolommen en ramen en leidingen. Ik maak scènes, los van elkaar, en

~~10 26 42 58 74 90 106 122~~

by trees and more urban buildings, standing a bit higher and a few metres back from the street because of the old remnants. I reach Congress Square. Its size is urban, its church sits on a corner, which I like: it splits the space in two, as it were: in front of the church the urban plane, sloping almost unnoticeably down to the river, only blocked by the last row of buildings – the Philharmonic Hall. Next to this the other half, a park. Maybe I should accentuate this – make the part in front of the church more monumental, the park more park-like. Plane trees rather than chestnuts, the paths a star-shape, maybe a fountain . . . In the tavern I meet my old friend from Vienna, who works at the municipality. We drink a glass of red wine and we smoke, silently. Then I make a sketch and show him the associations I had during my walk: a new layout for Congress Square, and some small adjustments along the route.

LJUBLJANA, 1933

That is what I do, I mark the points on my routes, I make connections visible, but I do not unveil the mask entirely. My game is to discover fragments and to bring them to life, slowly, one by one: a pavement, a monument for a poet, a lamp pole, a line of trees, a pyramid. My sources are limited but I use what I can find, what is under my feet, I pulverise stones, I pour concrete, I use what grows, the

Tromostovje, the triple bridge, seen from Prešeren square/ de driedubbele brug gezien vanaf het Prešerenplein

dan beginnen ze met elkaar te communiceren: ze spreken, ze spreken de mensen aan, ze vertellen hen hoe ze in deze stad moeten lopen, hoe ze de stad moeten gebruiken, waarheen te gaan, waar te zitten, waar hun voorvaders te eren, de muzikanten en dichters van deze stad, en waar ze elkaar kunnen ontmoeten. En plotseling leidt het ene fragment naar het andere – ik voeg ze samen in een verhaal, in meerdere verhalen, ontelbare verhalen omdat alle routes elkaar kruisen en er steeds nieuwe combinaties ontstaan. Ja, ik denk dat het zo is, ik maak niet het verhaal, ik maak de delen ervan, en geef de mensen daarmee de middelen om hun eigen verhalen te maken. Vanaf de kruising met Zoisstraat en Emonastraat heb ik de trottoirs bestraat, ik heb bomen geplant die de weg naar de rivier begeleiden. En daar aangekomen ligt het Sint-Jacobsplein aan de overkant van de rivier, dat had verticaliteit nodig. Ik plantte bomen, slanke populieren die in lijn staan met de kerk. En dan de rivier zelf, ik leid de rivier: ik bepaal hoe en waar ze stroomt, waar ze rust, waar ze overbrugd of bekeken wordt. Ik tem haar bij de sluizen, ik koester haar in de stad. En dan, dan laat ik alles samenkomen in de drie bruggen. Eigenlijk bouwde ik er maar twee, twee voetgangersbruggen aan weerszijden van de bestaande brug die te smal geworden was. Ik gaf de oude brug enkel nieuwe relingen en lantaarns, en liet die in stijl aansluiten bij de twee nieuwe bruggen. Het was een simpele oplossing,

~~11 27 43 59 75 91 107 123~~

trees, I use what is left over from demolished houses, columns and windows and piping. I make the scenes, separately, and then they begin to communicate: they speak, they speak to people, they tell them how to walk this city, how to use it, where to go and where to sit, where to honour their ancestors, the musicians and poets of this town, where to meet and talk. All of a sudden, one fragment leads to another – I tie them together to form a story, more stories, uncountable stories as all the routes intersect and new combinations can be made. Yes, I believe it is like this, I do not make the story, I make its parts, and provide the means for the people to make their stories out of them. From the intersection of Zois Street and Emona Street I have paved the sidewalks, I planted trees to accompany the walk down to the river. From there to Jacobski Square across the river, it needed verticality: trees, slim poplar trees to line up with the church. And the river, the river itself, I give it guidance: where to flow, where to rest, where to be crossed, where to be looked at. I tame it with sluices, and I cherish it in the city. And then I make it all come together at the three bridges. In fact, I built only two of them, two footbridges on both sides of the old bridge that had become too small. Regarding the old bridge, I simply gave it new railings and lamp poles corresponding to the new bridges on its sides. It was

De horizontale metropool van de diagonaal
mens van Giederen. Twee parallelle verkeerlijnen
idylly. Visions - Europe - Oitwerpen aan de
middergrote Europese Universiteitsbibliotheek

De architect en de stad: een dubbel
oeuvre. Joze Plecnik in Ljubljana

12 28 44 60 76 92 108 124

The National and University Library/ De Nationale en Universiteitsbibliotheek, Ljubljana, Joze Plecnik, 1934

maar een die aan mijn ambities voldeed. Zo kon de brug méér worden dan een brug: door haar breedte en ruimtelijke complexiteit is de brug een stedelijke plek op zichzelf. De drie vertakkingen met hun verschillende richtingen maken passanten bewust van hun positie en route, en van die van anderen. Tussen de bruggen liet ik ruimte open, zodat men bij de oversteek niet het contact met het water verliest. Er tussenin, in de niches van de lage kades, heb ik populieren geplant. Van weerszijden van de rivier zijn alleen hun bladeren zichtbaar, vanaf de brug gezien zie je ze wortelen in een smal perk op de lage kade. De lage kades kregen ook een rol in dit spel, ik liet trappen leiden naar beneden, naar restaurants, of een publiek toilet. Ik maakte de lage oever een plek om te zitten, naast de brug en tegelijkertijd eronder, deel ervan, maar tegelijkertijd op enige afstand. De brug is water en land tegelijk, ze verbindt en scheidt, ze definieert de twee oevers als verschillende entiteiten, terwijl zij ze tegelijkertijd samenbrengt. De brug is noch plein noch gebouw, de brug is zowel een passage als een centrum. De driedelige brug is nu de werkelijke kern van de stad, waar alle routes elkaar kruisen.

LJUBLJANA, 1940

Ik maak geen nieuwe stad, ik vervul de stad die er in potentie altijd geweest is, en die wachtte op mij, haar architect, om haar in volle

12 28 44 60 76 92 108 124

a simple solution, but it fit my purpose. The bridge could, in this way, become more than a bridge: through its width and spatial complexity, the triple bridge is an urban place in itself, the paths with different directions make people aware of their position and trajectory, and those of others. The space I have left in between the bridges allows the river to be crossed without losing contact with the water. In between, in the niches on the lower banks, I have planted some poplar trees. From both sides of the river, only their leaves can be seen, while from the bridge the small lawn in which they are rooted becomes visible. Also, I included the lower banks in this interplay: stairs lead down from the footbridges to a public toilet or to a restaurant. I made the lower bank a place to sit, next to the bridge, under it, part of it, but at a distance. The bridge is simultaneously water and land, it separates and connects, defining the two sides of the river as different entities, while bringing them together. Neither a square nor a building, this place is both a passage and a centre. The triple bridge is now the very core of the city, where all routes intersect.

LJUBLJANA, 1940

I am not making a new city, I am fulfilling the city that has in potential always been, and that has waited for me, its architect, to

12 28 44 60 76 92 108 124

The National and University Library, reading room/ De Nationale en Universiteitsbibliotheek, leeszaal

glorie te realiseren. Van mijn moderne leermeesters leerde ik over monumentaliteit, over tabula rasa en over het breken met het verleden. Ik moest dat alles leren, juist om het daarna weer bewust te vergeten, want in Ljubljana is mijn taak als architect heel anders. Ik ben in deze stad geboren en zal hier sterven opdat de stad zichzelf kan worden. Niet langer een slapende provinciestad, maar de stad die ze altijd had willen zijn, gekroond door het kasteel, de straten die als de zonnestralen uit het centrum ontspringen, de rivier als slagader. Ik ben de schrijver van deze stad, ik schrijf in stenen en bomen, ik schrijf de wegen onder de voeten van haar bewoners, ik schrijf de loop van de rivier, ik schrijf in herhaling. Mijn handschrift herhaalt zich door de hele stad, in verschillende verschijningsvormen: in de piramides en bollen op bruggen en straathoeken, die in stilte naar elkaar verwijzen, in de bestrating van hoeken en stoepen, en in nieuwe gebouwen die de geest uitdrukken van het ware Ljubljana. Ik heb een gebouw van wijsheid doen oprijzen, de Nationale en Universiteitsbibliotheek. De levendige, plastische gevel van baksteen en graniet is zichtbaar vanaf de kasteelheuvel, en zelfs vanaf daar gezien lijkt het ritme te spreken met de miljoenen stemmen van haar erudiete inhoud. Ik gaf het gebouw deuren in zwaar koper, de deurklinken zijn edele paardenhoofden. Binnen, de donkere toon van

13 29 45 61 77 93 109 125

be realised in its full glory. From my modern masters I have learned about monumentality, about tabula rasa and breaking with the past. I had to learn these things in order to forget them consciously, for in Ljubljana my task is different. I was born in this town and I will die here for that it becomes, that it becomes itself. No longer a sleeping provincial town, but the city it has always wanted to be, crowned by its castle, its streets radiant sunbeams springing off from the centre, the river its vital vein. I am the writer of this city, I write in stones and trees, I write the paths under people's feet, I write the course of the river, I write in repetition. My handwriting repeats itself in the city, in different disguises: in the pyramids and spheres at bridges and street corners, silently referring to one another, in the pavement of niches and benches, in subtle additions to buildings, in the replacement of old buildings by new ones, expressing the spirit of the true Ljubljana. I have erected a building for wisdom in the city, the National and University Library. Its façade in stone and brick, alive in its plasticity, can be seen from the Castle hill, and even when seen from there its rhythm seems to speak with the million voices of its erudite content. I have given it doors in heavy copper, with noble horse heads as handshakes. Inside, the dark tone of respect. Black marble, big columns, a monumental staircase leading in one long flight to

1 Imagery
Order and Memory
Imagining Gehnt around 1900
Where Walking on the
Urban Renewal in Antwerp

Bitolas: Shifting Images of a Western
Balkans City
The Architect and the City:
A Double Oeuvre, Jože Plečnik in Ljubljana

Mid-Size Urbanism
Cityscapes for the Post-Carbon Age
The Small City as a Localized Utopia

The Horizontal Metropolis and Colonialis
Biegans: Two Parallel Stories
City Visions: Europe: Designing the Mid-
Size European City

respect. Zwart marmer, grote kolommen, een monumentale trap die in een keer naar het licht leidt: naar de leeszaal. Ik maakte de leeszaal hoog en sfeervol, gebruikte houten panelen voor de lambrisering, de vloer en het plafond, ik ontwierp houten tafels op marmeren kolommen, en moderne industriële lampen om de studenten bij te lichten op hun pad naar kennis. Ik heb een visionair plan gemaakt voor een hele nieuwe universiteit, aan de rand van het Tivoli-park. Wat zou het fantastisch zijn, zo'n centrum van kennis en innovatie, ingebed in het meest prominente park van de stad; wat een prachtige dialoog tussen de oude macht van het paleis en de nieuwe macht van de kennis... Tot nog toe heeft de gemeente mijn plan nog niet willen uitvoeren, maar ik blijf stappen in de richting zetten: ik heb al een herontwerp gemaakt voor de as tussen Tivoli en het stadscentrum, met een brede allée met bomen en lantaarns. Ik zorg zelfs voor de doden van deze stad, zodat ook zij zullen rusten in de ware geest van Ljubljana. Ik ontwierp de toegangspoort van de begraafplaats, ik maakte kapellen, monumenten en grafstenen. Mijn project voor de stad, mijn levenswerk is tijdloos: er is geen verschil tussen toekomst en verleden, tussen de levenden en de doden. Ik ben noch modernist noch classicist, ik observeer de stad en geef haar vorm als een ambachtsman, ik heb aandacht voor haar details en voor het stedelijk geheel, ik laat de stad spreken, ik roep haar tot leven door haar zich telkens kruisende verhalen, ik verbeeld en ik verwezenlijk deze stad, mijn stad, Ljubljana.²

2 Het literaire deel van deze tekst is oorspronkelijk geschreven als epiloog van mijn proefschrift: Klaske Havik, *Urban Literacy. A Scriptive Approach to the Experience, Use and Imagination of Place* (Delft: TU Delft Library, 2012). Voor dit verhaal vanuit het perspectief van Plečnik heb ik gebruik gemaakt van: Peter Krečič, *Plečnik. The Complete Works* (Londen/

Berlijn: Academy Editions/Ernst & Sohn, 1993), met name het hoofdstuk 'Urban Interventions', 109-126; Andrej Hausky en Janez Koželj, *Jože Plečnik in Ljubljana and Slovenia* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2007). Ook het Architectuurmuseum van Ljubljana, gevestigd in het voormalige woonhuis van Plečnik, bood nuttige informatie.

2 The literary part of this text was written as the epilogue of my dissertation: Klaske Havik, *Urban Literacy. A Scriptive Approach to the Experience, Use and Imagination of Place* (Delft: TU Delft Library, 2012). For Plečnik's story, I have made use of Peter Krečič, *Plečnik. The Complete Works* (London/Berlin: Academy Editions/Ernst & Sohn, 1993), specifically the chapter

'Urban Interventions', 109-126. For my walks in Ljubljana and for information about Plečnik's life, the guide written by Andrej Hausky and Janez Koželj, *Jože Plečnik in Ljubljana and Slovenia* (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2007) has been helpful, as well as the Ljubljana Architectural Museum located in Plečnik's former house.

Axis/as in Tivoli Park, Ljubljana

